

Edyta Szpura

streszczenie rozprawy doktorskiej

„Stowarzyszenie zwykle a fundacja niesamodzielna”

Istotą problemu zawartego w tytule pracy jest porównanie dwóch organizacji społecznych, które nie zostały wyposażone w osobowość prawną, a mimo tego odgrywają istotną rolę w funkcjonowaniu tzw. „trzeciego sektora”. Osią podziału jest odniesienie do charakteru korporacyjnego i zakładowego, który narzuca wręcz porównanie tych dwóch uproszczonych form organizacji społecznych. Punktem stycznym zaś jest brak wspomnianej osobowości prawnej i odniesienie do podmiotów wyposażonych w osobowość prawną – stowarzyszenie zwykle do stowarzyszenia rejestrowego, a fundacji niesamodzielnej do fundacji rejestrowej.

Oś podziału wyznaczająca dwutorowość pracy została odzwierciedlona także poprzez zastosowany podział dysertacji. Rozdział pierwszy, drugi i trzeci jest kompleksową analizą instytucji stowarzyszenia zwykłego, stanowi ciąg rozważań, który składa się na całość pierwszej zasadniczej tezy pracy („*Stowarzyszenie zwykle jako ułomna osoba prawna w świetle art. 33¹ k.c.*”). Nowelizacja kodeksu cywilnego przeprowadzona ustawą z dnia 14 lutego 2003 r. unormowała nową kategorię podmiotową w prawie cywilnym – tzw. ułomne osoby prawne (art. 33¹ k.c.). Dysertacja ta miała na celu uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy w świetle powyższej regulacji można zakwalifikować stowarzyszenie zwykle do tej kategorii podmiotowej, czy też nadal będzie ono traktowane jako organizacyjny stosunek podmiotowy? Uznanie podmiotowości prawnej stowarzyszenia wymagało ustalenia dostatecznej odrębności organizacyjnej, a następnie rozstrzygnięcia kwestii przyznania zdolności prawnej przez ustawę (§1). Status stowarzyszenia zwykłego rozpatrywano także w świetle przepisu regulującego sposób odpowiedzialności za zobowiązania ułomnych osób prawnych (§2).

Kategoria ułomnych osób prawnych podlega jednak daleko idącej dyferencjacji będącej rezultatem odpowiedniego stosowania przepisów o osobach prawnych oraz istnienia szczególnych unormowań kwestii odpowiedzialności za zobowiązania ułomnych osób prawnych w stosunku do art. 33¹ k.c. Przedmiotem rozważań w pierwszym rozdziale są podmioty prawa cywilnego ze szczególnym rozwinięciem koncepcji ułomnych osób prawnych, ich statusu oraz wskazanie tych cech normatywnych, które stanowią o ich szczególnej pozycji. W rozdziale drugim opisany jest ustrój stowarzyszenia zwykłego, jako organizacji o korporacyjnym charakterze. Rozdział trzeci przedstawia te cechy stowarzyszenia zwykłego, które stanowią o jej kwalifikacji podmiotowej, jako ułomnej osoby

prawnej (art. 33¹ k.c.). Nie można stawiać znaku równości pomiędzy „nową podmiotowością” osobowych spółek handlowych, czy spółek kapitałowych w organizacji, a ułomnymi osobami prawnymi, którym próbowano przyznać określony zakres zdolności prawnej jeszcze przed nowelą z 2003 r. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie stowarzyszenia zwykłego, jako samodzielnej, samorządnej jednostki o trwałym celu, organizacji o korporacyjnym charakterze, a przede wszystkim, jako jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, ale której ustawa przyznała zdolność prawną.

Druga część pracy przedstawia założenia i uzasadnienie drugiej zasadniczej tezy pracy (**„Fundacja niesamodzielna jako odrębna masa majątkowa o charakterze fundacyjnym, funkcjonująca w oparciu o przepisy prawa cywilnego”**). Punktem wyjścia dla rozważań o fundacji niesamodzielnej jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czym jest fundacja niesamodzielna w obecnym systemie prawa w Polsce, skategoryzowanie jako jednostki typu zakładowego bądź odrębnego majątku, który powstał w ramach stosunku zobowiązaniowego oraz wskazanie podstaw prawnych jej funkcjonowania, mimo braku wyraźnych unormowań w ustawie o fundacjach. Rozdział czwarty stanowi odpowiedź na pytanie, czym jest fundacja niesamodzielna oraz poszukiwanie właściwych podstaw prawnych dla uproszczonej formy fundacji, której ustrój nie został przez ustawodawcę określony wprost w żadnym akcie normatywnym. Przedstawię miejsce fundacji w stosunkach cywilnoprawnych, administracyjnoprawnych i społecznych. W rozdziale piątym przedstawiam jej strukturę, organizację, zarządzanie i nadzór. Z dokonanych analiz wyraźnie wynika, że nie mamy do czynienia z instytucją *stricte* cywilnoprawną, ani instytucją o funkcjach paralelnych z fundacjami, ale odrębnym rodzajem fundacji. Potwierdza to historyczny rozwój tej instytucji. Fundacja niesamodzielna realizuje te same funkcje co fundacja samodzielna, lecz na innych zasadach, w sposób właściwy tym formom. Forma fundacji niesamodzielnej może w świetle obowiązującego porządku prawnego oprzeć się (sic!) na instytucji polecenia związanego z darowizną lub testamentem. Wykorzystanie tych przepisów nie zmienia faktu, że mamy do czynienia z fundacją *sensu stricte* i do jej interpretacji należy *per analogiam* stosować ustawę o fundacjach oraz zasady wykształcone na przestrzeni wieków składające się na prawo fundacyjne. Fundacje te, z racji braku własnej osobowości prawnej i zarządzania przez osobę fizyczną, inną osobę prawną bądź organ tej osoby prawnej, bywają określane mianem ”fundacji powierniczych”. Fundacja niesamodzielna stanowi twór o wyjątkowych atrybutach jurystycznych i nie można jej utożsamiać z jakąkolwiek instytucją cywilistyczną.

Podział jednostek organizacyjnych na korporacyjne i zakładowe w mojej pracy uwidacznia się już w samym tytule. Na kanwie dualistycznego podziału form korporacyjnych i zakładowych

oparłam całą dysertację, która miała na celu przedstawienie ich statusu i roli w obecnym systemie prawnym. Podczas, gdy w innych systemach prawnych różnica między stowarzyszeniem i fundacją bez osobowości prawnej przebiega w odniesieniu do podziału na jednostki korporacyjne i zakładowe, w polskim systemie prawnym podział został zakreślony daleko bardziej. Drugą płaszczyzną odniesienia była samodzielność stowarzyszenia zwykłego i jej podmiotowość, jako konsekwencja uzyskania zdolności prawnej oraz brak własnej podmiotowości fundacji niesamodzielnej, działającej w oparciu o stosunek zobowiązaniowy. Stowarzyszenie zwykle działa w wyraźnym oderwaniu od innych struktur, jest jednostką niezależną, wyposażoną we własną podmiotowość prawną. Fundacja niesamodzielna zaś, jak wskazuje sama nazwa, nie istnieje bez struktury nadrzędnej, której jest podporządkowana, a poziom odrębności został zakreślony zaledwie co do majątku, związanego celem użyteczności publicznej. W sensie prawnym oba te twory mają zapewnioną odrębność formalną w zupełnie innym wymiarze, ale pod względem materialnym widziane są, jako „idealna całość”.

Brak w polskim ustawodawstwie definicji wielu instytucji będących przedmiotem dysertacji, znikome opracowania (stowarzyszenie zwykle) lub ich brak (fundacja niesamodzielna) w polskiej doktrynie spowodował, że autor zmuszony był do sięgnięcia po rozwiązania prawne, doktrynalne i orzecznictwo wypracowane w tym zakresie w innych systemach prawnych. Mając jednak na względzie istniejącą obecnie tendencję do wzajemnego oddziaływania rozwiązań przyjętych na obszarze różnych ustawodawstw, a także tendencję do ujednociania prawa w obszarze europejskim, ograniczenie się do rozważań dogmatycznych polskiego prawa byłoby niecelowe, a nawet niewłaściwe. Pod uwagę wzięto konstrukcje najbliższe prawu polskiemu, przyjęte w prawie fundacyjnym Niemiec, Szwajcarii, Francji, Rosji, Księstwa Liechtenstein, ale także prawa angloamerykańskiego – *common law*. W odniesieniu do stowarzyszenia zwykłego duże znaczenie miała także analiza formalno - dogmatyczna. Ponadto dokonano analizy instytucji o paralelnych funkcjach z fundacjami, przedstawiono prace legislacyjne prowadzone zarówno na poziomie krajowym, jak też na poziomie prawa wspólnotowego. W pracy przedstawiono także wyniki autorskich badań przeprowadzonych na ewidencjach stowarzyszeń zwykłych oraz działanie i organizację wybranych fundacji niesamodzielnych funkcjonujących w Polsce. W pracy wykorzystano zarówno literaturę krajową jak i zagraniczną.